

دانشگاه گیلان

معاونت آموزشی و تحصیلات تکمیلی
مدیریت تحصیلات تکمیلی

کد رهگیری ثبت پروپزال:

کد رهگیری ثبت پایان نامه:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کلیه امتیازهای این پایان نامه به دانشگاه بوعلی سینا تعلق دارد. در صورت استفاده از تمام یا بخشی از مطالب این پایان نامه در مجلات، کنفرانس‌ها و یا سخنرانی‌ها، باید نام دانشگاه بوعلی سینا یا استاد راهنمای پایان نامه و نام دانشجو با ذکر مأخذ و ضمن کسب مجوز کتبی از دفتر تحصیلات تکمیلی دانشگاه ثبت شود. در غیر این صورت مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت. درج آدرس‌های ذیل در کلیه مقالات خارجی و داخلی مستخرج از تمام یا بخشی از مطالب این پایان نامه در مجلات، کنفرانس‌ها و یا سخنرانی‌ها الزامی می‌باشد.

....., Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.

مقالات خارجی

..... گروه..... دانشکده....., دانشگاه بوعلی سینا، همدان.

مقالات داخلی

دانشگاه گیلان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

گونه‌های ادبیات اعتراضی در شعر دوره‌ی پهلوی دوم

استاد راهنما:

دکتر قهرمان شیری

استاد مشاور:

دکتر نجمه نظری

نگارش:

مینو محمدی

۲۰ دی ۱۳۹۱

تقدیم بہ:

سہ وجود مقدس:

آنان کہ ناتوان شد تا ما بہ توانایی برسیم...

مویہا نشان سپید شد تا ما رو سفید شویم...

و عاشقانہ سوختند تا کہ ما بخش وجود ما و روشنگر را ہمان باشند...

پدرم

مادرم

استادانم

ساینامہ

سپاس بی کران خدایی را که شب تار زندگی را به فروغ علم و دانش روشنائی بخشید. یگانگی که دل پویای حقیقت جو را به نور معرفت خویش بیا فروخت. ہم او کہ بہ قلم سو کند یاد کرد، انسان را به خواندن فراخواند و کلمه را به وی آموخت؛ هر چند سخن عشق او در کلام نکلجند. این نگارش، حاصل عنایات و بذل توجهات و از خون کرامات بزرگ فرزانهانی است که بدین وسیله از ہمہ ہی آنان پاسگزاری می کنم. تحت از استاد و کران قدر جناب آقای دکتر قمرمان شیرینی که صمیمانه و با صبر و حوصله از آغاز تا انتهای این پژوهش مرا ہمراہی نمودند و سختی های راه را برایم ہموار نمودند کمال تشکر را دارم.

بہچنین از استاد فریختہ سرکار خانم دکتر نجمہ نظری کہ مشاورہ ہی این پژوهش را پذیرفتند و این جانب را از رہنموی های خویش بہرہ مند ساختند بسیار تشکر و قدر دانی می نمایم.

و از اساتید گرامی و ارز شمند جناب آقای دکتر محمدی شریفیان و دکتر علی محمدی صمیمانه تشکر می نمایم. لطفشان پایدار. و از تمام دوستانم بہ ویژه دکتر رویاسادات موسوی کہ با لطف و مہرورزی های خود مراقین محبت خویش ساختند و از ہم اتاقی های عزیزم رضوان - صفاری پور، ساراندی، منصورہ عبدالملکی، مریم سپیدانغی و مونسی ہمیشہ بہرہ و دلوز، کوثر محمد علی پور نازنین قدر دانی می کنم.

دانشگاه بوعلی سینا

مشخصات رساله / پایان نامه تحصیلی

عنوان:

گونه‌های ادبیات اعتراضی در شعر دوره‌ی پهلوی دوم

نام نویسنده: مینو محمدی

نام استاد راهنما: دکتر قهرمان شبیری

نام استاد مشاور: دکتر نجمه نظری

دانشکده: ادبیات و علوم انسانی

گروه آموزشی: زبان و ادبیات فارسی

رشته تحصیلی: زبان و ادبیات فارسی

گرایش تحصیلی: -

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد

تاریخ تصویب: ۱۳۹۰/۸/۸

تاریخ دفاع: ۱۳۹۱/۱۰/۲۰

تعداد صفحات: ۱۶۰

چکیده:

یکی از عوامل مؤثر بر دیدگاه شاعران در هر عصر وضعیت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آن عصر است. سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ یعنی دوران محمد رضا شاه پهلوی، از پرتنش‌ترین دوران‌ها پس از عصر مشروطیت است. بعد از کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ در نتیجه نارضایتی عموم مردم به ویژه شاعران از سیاست‌ها و عمل‌کردهای دولت، و ایجاد آراء و افکار مخالف با رژیم و گاه پیوستن افراد به احزاب و گروه‌های متضاد با دولت، شاعران این عصر را به گونه‌ای از ادبیات که ادبیات اعتراضی است رهنمون می‌شود، و از سویی دیگر، درهم شکستن روحی و روانی و دل‌زدگی مردم از حکومت، فقر، ناامنی و آشوب‌های سیاسی و اجتماعی و ملی شدن صنعت نفت ایران و برانگیخته شدن احساسات ناسیونالیستی در دهه‌ی سی و قیام ۱۵ خرداد سال ۴۲ و ده‌ها رخداد دیگر سیاسی و اجتماعی، روشنفکران این عصر به‌ویژه شاعرانی که آمال‌های خویش را بر بادرفته می‌دیدند، واداشت تا به گونه‌های متفاوت اعتراض و عصیان خویش را از جامعه‌ی خسته و حکومت سرکوب‌گر روزگار بیان کنند، و در این راه اعتراض خود را گاه به صورت صریح و بی‌پرده و گاه، رمزی و پوشیده بیان کنند و به ابتکاراتی در حوزه زبان و ادبیات شعر دست‌یابند و نقش مهمی را در پیش‌برد انقلاب در عصر حکومت استبداد و اختناق فراهم آورند. از مهمترین گونه‌های شعر اعتراضی در این عصر می‌توان به ادبیات شکست و گریز و انواع آن شامل: رمانتیسم فردی (رمانتیسم غنایی، رمانتیسم عرفانی و رمانتیسم سیاه) و رمانتیسم اجتماعی (رمانتیسم انقلابی و رمانتیسم ناسیونالیستی) و ادبیات مبارزه و ستیز و انواع آن یعنی شعر تمثیلی و سمبولیک و شعر چریکی و شاعران شاخص در هر کدام از این گونه‌های ادبی و نمونه‌های شعری آنان اشاره کرد.

واژه‌های کلیدی: پهلوی دوم، اعتراض، شعر، وقایع سیاسی، اجتماعی

فصل اول: طرح پژوهشی

۳	مقدمه.....
۵	۱-۱. بیان مسئله.....
۵	۲-۱. اهمیت و ضرورت پژوهش.....
۶	۳-۱. اهداف پژوهش.....
۶	۴-۱. فرضیات پژوهش.....
۷	۵-۱. روش انجام پژوهش.....

فصل دوم : کلیات پژوهشی

۱۱	۱-۲. تعریف شعر.....
۱۱	۲-۲. شعر اعتراضی.....
۱۳	۳-۲. شعر اعتراضی و ادبیات متعهد در ایران.....
۱۴	۴-۲. پیوند اجتماع و شعر معاصر.....
۱۷	۵-۲. پیوند شعر اعتراضی با شعر سیاسی در ایران.....
۲۰	۶-۲. زمینه‌های مؤثر در روند شعر اعتراضی در ایران.....
۲۰	۱-۶-۲. زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی.....
۲۳	۲-۶-۲. رخدادهای سیاسی و تاریخی.....
۲۶	۷-۲. گونه‌های شعر اعتراضی تا قبل از دوره‌ی دوم پهلوی.....
۳۰	۸-۲. برخی مفاهیم مرتبط با شعر اعتراضی در عصر پهلوی دوم.....
۳۰	۱-۸-۲. رمانتیسم.....
۳۱	۲-۸-۲. سمبولیسم.....
۳۲	۳-۸-۲. شعر چریکی.....

فصل سوم: تبیین پژوهش

۳۷	مقدمه.....
۳۷	۱-۳. روش تحقیق.....
۳۷	۲-۳. چگونگی به دست آوردن منابع.....

۳-۳. چگونگی تحلیل و بررسی منابع و پایان نامه ۳۷

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل پژوهش

مقدمه.....	۴۱
۱-۴. ادبیات شکست و گریز.....	۴۲
۱-۱-۴. سلوک هنری در مکتب رمانتیسم.....	۴۲
۲-۱-۴. زمینه‌های شکل‌گیری رمانتیسم در ایران.....	۴۴
۱-۲-۱-۴. تحولات سیاسی.....	۴۴
۲-۲-۱-۴. متغیرهای فرهنگی.....	۴۶
۳-۱-۴. گونه‌های ادبیات شکست و گریز در ایران.....	۴۸
۱-۳-۱-۴. رمانتیسم فردی.....	۴۸
۱-۱-۳-۱-۴. رمانتیسم سیاه.....	۴۹
۱-۱-۱-۳-۱-۴. روان‌شناسی رمانتیسم سیاه.....	۵۱
۲-۱-۱-۳-۱-۴. نصرت رحمانی و رمانتیسم سیاه.....	۵۴
۳-۱-۱-۳-۱-۴. مضامین سیاه در شعر نصرت رحمانی و برخی دیگر از شاعران.....	۵۶
۱-۳-۱-۱-۳-۱-۴. یأس، ناامیدی، و شکست.....	۵۷
۲-۳-۱-۱-۳-۱-۴. پوچی، بی‌هدفی، و بی‌سرانجامی.....	۵۸
۳-۳-۱-۱-۳-۱-۴. اندیشیدن به مرگ و خودکشی.....	۵۸
۴-۳-۱-۱-۳-۱-۴. مخالفت با اعتقادات، اخلاقیات و هنجارهای اجتماعی.....	۶۰
۵-۳-۱-۱-۳-۱-۴. مضامین اروتیک (Erotic) و گناه آلود.....	۶۱
۶-۳-۱-۱-۳-۱-۴. تقبیح ارزش ذاتی برای خود به عنوان یک انسان.....	۶۲
۷-۳-۱-۱-۳-۱-۴. توصیف می، میخانه و مستی.....	۶۳
۸-۳-۱-۱-۳-۱-۴. ستایش غم و درد و اندوه.....	۶۴
۹-۳-۱-۱-۳-۱-۴. توصیف فضاها و موقعیت‌های وهمناک.....	۶۵
۱۰-۳-۱-۱-۳-۱-۴. تصویرسازی‌های متعدد از شب و سیاهی.....	۶۶
۲-۱-۳-۱-۴. رمانتیسم غنایی.....	۶۸
۲-۱-۳-۱-۴. نمونه‌هایی از اشعار رمانتیسم غنایی.....	۷۳
۳-۱-۳-۱-۴. رمانتیسم عرفانی.....	۷۸
۱-۳-۱-۳-۱-۴. نمونه‌هایی از اشعار رمانتیسم عرفانی.....	۸۰

- ۱-۳-۱-۴. رمانتیسم اجتماعی..... ۸۵
- ۱-۲-۳-۱-۴. رمانتیسم انقلابی..... ۸۶
- ۱-۱-۲-۳-۱-۴. نمونه‌ی اشعار رمانتیسم انقلابی..... ۸۹
- ۲-۲-۳-۱-۴. رمانتیسم ناسیونالیستی..... ۹۴
- ۱-۲-۲-۳-۱-۴. نمونه‌هایی از اشعار رمانتیسم ناسیونالیستی..... ۹۷
- ۲-۴. ادبیات مبارزه و ستیز..... ۱۰۲
- ۱-۲-۴. شعر تمثیلی و سمبولیستی..... ۱۰۳
- ۱-۱-۲-۴. تمثیل و ارتباط آن با سمبولیسم..... ۱۰۳
- ۲-۱-۲-۴. سمبولیسم در اروپا..... ۱۰۵
- ۳-۱-۲-۴. سمبولیسم در شعر ایران..... ۱۰۶
- ۴-۱-۲-۴. زمینه‌های شکل‌گیری سمبولیسم در ایران..... ۱۰۹
- ۱-۴-۱-۲-۴. تحولات سیاسی و اجتماعی..... ۱۰۹
- ۲-۴-۱-۲-۴. عوامل فرهنگی..... ۱۱۱
- ۵-۱-۲-۴. سمبولیسم در شعر دوره‌ی پهلوی..... ۱۱۲
- ۱-۵-۱-۲-۴. خاستگاه نمادها..... ۱۱۲
- ۱-۱-۵-۱-۲-۴. طبیعت..... ۱۱۲
- ۲-۱-۵-۱-۲-۴. آیین‌های ملی و اساطیری..... ۱۱۵
- ۳-۱-۵-۱-۲-۴. دین و مذهب..... ۱۱۸
- ۲-۵-۱-۲-۴. نوآوری در کاربرد نماد..... ۱۲۰
- ۱-۲-۵-۱-۲-۴. نمادهای ابداعی..... ۱۲۰
- ۲-۲-۵-۱-۲-۴. نمادهای رایج..... ۱۲۲
- ۳-۵-۱-۲-۴. قلمرو معنایی نماد..... ۱۲۳
- ۱-۳-۵-۱-۲-۴. نمادهای انسانی..... ۱۲۳
- ۲-۳-۵-۱-۲-۴. نمادگرایی آرمانی..... ۱۲۵
- ۲-۲-۴. شعر چریکی..... ۱۲۸
- ۱-۲-۲-۴. گروه شاعران مبارز با گرایش‌ات چپ..... ۱۳۰
- ۲-۲-۲-۴. گروه شاعران مبارز با گرایش‌ات مذهبی و اسلامی..... ۱۳۱
- ۳-۲-۲-۴. زمینه‌های پیدایش ادبیات چریکی در ایران..... ۱۳۲
- ۱-۳-۲-۲-۴. تحولات سیاسی و اجتماعی..... ۱۳۲

۱۳۵.....عوامل فرهنگی ۲-۳-۲-۲-۴

۱۳۷.....نمونه‌هایی از اشعار چریکی ۴-۲-۲-۴

فصل پنجم: استنباط و نتیجه گیری

۱۴۹.....استنباط و نتیجه گیری

۱۵۵.....فهرست منابع

فصل اول: طرح پژوهشی

مقدمه

شعر در نزد ایرانیان همواره از جایگاه والایی برخوردار بوده است. عجین شدن شعر با روح و جان مردم همواره باعث انعکاس جزئی‌ترین مسائل زندگی فردی و اجتماعی در شعر شده‌است، بنابراین می‌توان بخش مهمی از فرهنگ و تاریخ ایران را در لابه‌لای آثار ادبی جست‌وجو کرد. از آن‌جا که دیدگاه بسیاری از شاعران در هر عصر نسبت به شعر برخاسته از برداشت آنان از وضعیت سیاسی و اجتماعی حاکم بر آن عصر است و شاعر اغلب رویدادها و موقعیت‌های شعرش را از زندگی عادی برمی‌گزیند؛ خدشه‌دار شدن احساسات و عواطف شاعران در دوره‌ی پهلوی دوم، باعث اعتراض و عصیان آنان بر ضد وضعیت موجود شد.

پس از کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ و سرخوردگی شاعران از شکست آرمان‌ها و آرزوهای‌شان رمانتیسم به عنوان یک مکتب ادبی اروپایی، پس از یک دوره تحرک و تنش در عرصه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی در جامعه‌ی ایران پا به عرصه‌ی وجود گذاشت و با ویژگی‌های خاص و گونه‌های متفاوت خود، به عنوان یک جریان شعری مهم ارتباطی مستقیم با موضوع اعتراض پیدا کرد، و در واقع گونه‌ای اعتراض به پیامدهای ویران‌گر کودتای سال ۱۳۳۲ بود که بسیاری از فعالیت‌های فرهنگی و سیاسی را به یک‌باره در افول مطلق فروبرده بود.

رمانتیسم به دو شیوه‌ی رمانتیسم فردی و رمانتیسم اجتماعی فریاد اعتراض خویش را سرداد. که هرچند شیوه‌ی اعتراضی فردی و شخصی رمانتیسم شامل گونه‌های متفاوتی چون رمانتیسم غنایی، رمانتیسم سیاه و رمانتیسم عرفانی بود که نقش مستقیمی در شعر اعتراضی نداشتند، اما از جنبه‌هایی چون: بیان حالات درونی شاعر عاصی، معترض و شکست‌خورده‌ای که جزئی از گروه، حزب و یا اجتماع حاکم بود، که به گونه‌ای متفاوت‌تر با مسائل و مشکلات جامعه برخورد می‌کرد، حائز اهمیت بود.

اما آنچه که از مهمترین دغدغه‌ها، علایق و دلبستگی‌های شاعران این عصر و به‌خصوص رمانتیک‌های اجتماعی شمرده می‌شد، می‌توان به این موارد اشاره کرد: «انقلاب، آزادی و ناسیونالیسم، محرومان و رنج‌هایشان و افق روشن آینده.» (جعفری جزئی، ۱۳۷۸: ۱۷۴)

از سویی دیگر، استبداد، خفقان و سانسور که فضای حاکم بر جامعه را تشکیل می‌داد، امکانی برای اعتراض به صورت مستقیم و آشکار باقی نگذاشته بود؛ لذا استفاده از سمبل، کنایه و تمثیل که توأم با رمز و ابهام و عدم صراحت‌گویی بود، شیوه‌ای غیرمستقیم برای بسیاری از اعتراضات شاعر شمرده می‌شد، به گونه‌ای که شعرسمبولیستی و تمثیلی یکی از شیوه‌های ناآشکار برای مبارزه با سانسور بود؛ اما در موقعیت‌هایی که امکان اعتراض فراهم بود شاعران اعتراضات خویش را به صورت آشکار و صریح بیان نمودند و شعر چریکی نمود این صراحت‌گویی بود که آشکارا دعوت به مبارزه و انقلاب را در رأس کار خود قرار داد.

در مجموع گونه‌های مختلف اعتراضی علاوه بر نشان دادن اعتراض و انتقاد خویش از وضعیت حاکم و نیز حس تعهد و مسئولیت‌شان در هنر و در قبال جامعه، مضامین و محتواهایی را در شعر مطرح کردند که در ادبیات و شعر ایران با این گستردگی سابقه نداشت و نیز با تحولاتی که در زبان و بیان ابراز داشتند گامی نو در راه روشنگری و آگاهی بخشیدن به مخاطب خویش از وضعیت اجتماعی که در آن به سر می‌برد، برداشتند.

۱-۱. بیان مسئله

یکی از عوامل موثر بر دیدگاه شاعران در شعر هر عصر وضعیت سیاسی، اجتماعی، و فرهنگی آن عصر است. سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ یعنی دوران حکومت محمدرضاشاه پهلوی از پرتنش‌ترین دوران‌ها از نظر سیاسی، اجتماعی و بالتبع بازتاب آن در شعر است. پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ در نتیجه نارضایتی عمومی مردم و به ویژه شاعران از سیاستها و عمل‌کردهای دولت و پیدایش آرا و افکار مخالف با رژیم، باعث پیوستن افراد به احزاب و گروههای متضاد با دولت می‌شود و شاعران این عصر را به گونه‌ای از ادبیات که ادبیات اعتراضی است رهنمون می‌شود. شاعران در این عصر اعتراض‌های خویش را به گونه‌های مختلف بیان کردند. گاه به صورت مستقیم و بی‌پرده و زمانی به شیوه‌ای غیرمستقیم و توأم با رمز و کنایه.

ادبیات اعتراضی شامل گونه‌های متفاوتی از جمله: ادبیات یأس و شکست با بن‌مایه‌ی رمانتیک و انواع آن از قبیل: رمانتسم فردی و اجتماعی و ادبیات مقاومت و ستیز و شعر سمبولیستی و تمثیلی، شعر چریکی، و... می‌شود که هرکدام از این گونه‌ها نمایندگانی شاخص داشته‌اند و در این پژوهش سعی خواهد شد که به معرفی این گونه‌های ادبی و شاعران شاخص در این زمینه و بررسی شیوه‌های اعتراض و انتقاد، و سبک ادبی و قالب‌های شعری مورد استفاده در این اعتراض، و تحولاتی که آنان در جریان مفاهیم و مضامین شعر و ادب فارسی ایجاد کردند، پرداخته شود.

۱-۲. اهمیت و ضرورت پژوهش

در زمینه این پایان‌نامه تا کنون پژوهشی جامع، کامل و همه‌جانبه انجام نشده است؛ تنها یک پایان‌نامه که به بررسی اشعار سیاسی در ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا بهمن ۱۳۵۷ پرداخته است تا حدودی مرتبط با این پایان‌نامه است. اما شیوه‌ی پژوهش در آن پایان‌نامه صرفاً مبتنی بر گزارشی کلی از طرح مسائل سیاسی در شعر معاصر بوده است و در آن به بررسی و تفکیک و تقسیم شیوه‌های اعتراض و شکل‌گیری انواع و گونه‌ها و جریان‌های خاص ادبی توجه چندانی نشده است. در این بررسی تلاش بر این است که پژوهشی دقیق‌تر در باره‌ی انواع شکل‌ها و جریان‌های اعتراضی فعال و غیر فعال و زمینه‌های پیدایش این گونه‌های اعتراضی در شعر دوره‌ی پهلوی دوم و کیفیت محتوایی و ادبی این

اشعار انجام شود که علاوه بر اهمیت آن از نظر ادبی به دلیل نشان دادن ارتباط ادبیات و تاریخ و سیاست حاکم در عصر پهلوی دوم و تأثیر و تأثرات این دو بر همدیگر، حائز اهمیت است.

۳-۱. اهداف پژوهش

- تحقیق در گونه‌های ادبیات اعتراضی در شعر دوره‌ی پهلوی دوم
- پژوهش در دلایل و عوامل پیدایش ادبیات اعتراضی در شعر دوره‌ی پهلوی دوم
- تحلیل جامعه‌شناختی و روان‌شناختی اشکال و شیوه‌های اعتراض سیاسی
- بررسی بازتاب ادبیات اعتراضی بر کیفیت زبان و بیان

۴-۱. فرضیات پژوهش

- ۱- فلسفه‌ی وجودی بعضی از جریان‌های شعری، از جمله شعر چریکی، شعر سمبولیستی، بخش‌هایی از جریان شعر رمانتیستی، و شعر عرفانی ارتباط مستقیم با موضوع اعتراض سیاسی دارد.
- ۲- شکست کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ و ملی شدن صنعت نفت ایران و برانگیخته شدن احساسات ناسیونالیستی و وطن‌گرایی در دهه‌ی سی و قیام ۱۵ خرداد سال ۱۳۴۲ در دهه‌ی چهل و ده‌ها رخداد اجتماعی و سیاسی دیگر ذهن و روان شاعران این عصر را با موضوع درگیر می‌نماید و باعث شکل‌گیری واکنش‌های گوناگون در زندگی و اشعار آنان می‌گردد و حتی زندگی و شعر بعضی از این شاعران را تا آخر عمر تحت تأثیر خود قرار می‌دهد.
- ۳- ارتباط مستقیم و تنگاتنگی بین موضوعات مطرح در شعر با زبان و نوع بیان، در شعر وجود دارد.
- ۴- هریک از جریان‌های شعر اعتراضی در عصر پهلوی دوم رابطه‌ای مستقیم با سیاست و اجتماع حاکم دارند.
- ۵- شاعران شعر اعتراضی از جمله شاعران متعهد و مسئول در قبال جامعه و هنر هستند.

۱-۵. روش تحقیق

روش کار در این پایان‌نامه به صورت توصیفی و کتابخانه‌ای است و روند آن به شرح زیر می‌باشد:

- ۱- شناسایی و جمع‌آوری منابع و مقالات ۲- مطالعه و فیش‌برداری از منابع ۳- دسته‌بندی فیش‌ها براساس موضوع ۴- استخراج مطالب از فیش‌ها ۵- دقت و تعمق و تفکر و ارزیابی موضوعات ۶- نگارش تحقیق و تحلیل ۷- نتیجه‌گیری

فصل دوم: کلیات پژوهشی

۲-۱. تعریف شعر

در مورد شعر در طول تاریخ تعاریف مختلفی ارائه شده است، هر چند از نظر گروهی شعر تعریف ناشدنی است. « اما برای تمیز شعر از نا شعر (غیر شعر) می توان آن را چنین تعریف کرد: سخنی اندیشده/ خیال انگیز/ رؤیایی که با شگردهای هنری/ ادبی، حس زیبایی دوستی و زیبایی شناسی انسان را ارضا کند». (امین، ۱۳۸۷: ۳۲)

برخی دیگر معتقدند: «شعر poem پدیده‌ای انسانی است و شاعری poetry هنری است کلامی که انسان از طریق پردازش کلمات Arrangement of Words در مقام بیان اندیشه، عاطفه، خیال و احساس خود به آفرینش سخنی زیبا و آهنگین دست می‌یابد». (همان: ۲۳) شعر به عنوان هنری ملی با سرشت ایرانی پیوندی دیرینه دارد و معمولاً ایرانیان آن را جدا از واقعیات زندگی نمی‌دانند. شاملو معتقد است: « هیچ وقت نمی‌توانم تصور کنم که شعر اثر مستقیم زندگانی نباشد، یا چیزی باشد جدا از ضربه‌های زندگانی. فکر می‌کنم این اصلاً صدای آن ضربه‌هاست». (جلالی، ۱۳۸۳: ۱۱۵)

شعر همواره در طول تاریخ ادبی فارسی به عنوان پشتوانه‌ای فرهنگی، هنری با زندگی و هویت ایرانی گره خورده و در تمام شئون زندگی از عروسی و عزا گرفته تا مراسم تعزیه و زورخانه‌ای و رجزخوانی و... حضوری فعال دارد. و از نظر قالب، وزن و موسیقی و محتوا در اعصار مختلف با تحولاتی همراه بوده است؛ گاه جنبه‌ی فردی و زمانی جنبه‌ی اجتماعی پیدا کرده و زمانی بهترین وسیله برای تعلیم و تربیت بوده، گاه دست‌آویزی برای حاکمان و زمامداران در جهت مدح و تمجید شاعران از ایشان بوده و گاه در خدمت اقشار مختلف جامعه عمل کرده و وسیله‌ای برای بیان خواسته‌ها و یا شکواییه‌های آنان بوده و در جهت انتقادهای فردی و یا اعتراضات اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است.

شعر به‌طور محض دارای تعریفی خاص است که آهنگین بودن، توجه به عاطفه و احساس، هم‌چنین خیال انگیز بودن، ارکان آن را تشکیل می‌دهد؛ اما با توجه به کارکردهای متفاوتی که در هر زمان داشته دارای تعاریفات مختص به خود است و نمی‌توان به تعریفی جامع از آن دست یافت.

۲-۲. شعر اعتراضی

شعر مهم‌ترین و باسابقه‌ترین هنر گویندگی نزد انسان‌هاست و از آن جا که سابقه‌ای دیرینه دارد؛ دارای انواع و اقسام گوناگونی است، و بسته به این‌که به چه جنبه‌ای از زندگی می‌پردازد در نوع خود

دارای اهمیت بوده و حاکی از ذوق و ظرافت اندیشگانی شاعر و نگاه دقیق او پیرامون محیط اطرافش است.

شعر اعتراضی به عنوان یکی انواع شعر، شعر انگیزش احساسات و عواطف بشری به قصد انتقاد، اعتراض و یا رد و انکار موضوعی است که بر خلاف توقع یک حزب، یک گروه و یا یک ملت است و هدف شاعر از آن اصلاح وضعیت حاکم، یا تغییر و دگرگونی در جامعه و سیاست، و یا این که انقلاب و براندازی نظام حاکم است و شاعر سعی دارد مردم را از آنچه پیرامونشان اتفاق می افتد آشنا و وظایف آنان را در قبال نابه سامانی ها به آنها گوشزد کند.

شعر اعتراضی با توجه به عوامل و متغیرهای فردی، اجتماعی و سیاسی خود دارای گونه های متفاوتی در نوع بیان است اما در اصل و معنای اعتراض و انتقاد تفاوتی ندارد و از آنجا که به اجتماع گرایش بیشتری دارد تا جنبه های فردی، نه تنها در دوره ای از تاریخ، بلکه در تمام اعصار که اعتراض علیه ظلم، ستم، اختناق و استبداد وجود دارد، قابلیت تأویل و تفسیر دارد.

«گروهی معتقدند بخش مهمی از ذوق شاعرانه - در مفهوم گسترده اش - تنها در اعتراض آشکار می شود، شاعر با اعتراض به هستی و نیستی و بروز خشم نسبت به آن است که تعهدش به مردم و مسئولیتش نسبت به زندگی (پلیدی ها) را آشکار می سازد». (معمار، ۱۳۸۹: ۷۸) و از این لحاظ که با آرمان ها، آرزوها و خواسته های اجتماع پیوند دارد با جامعه شناسی ادبیات در ارتباط است.

از سویی بسیاری از مکاتب ادبی مطرح در جهان حاصل اعتراض علیه وضعیت موجودند؛ به عنوان نمونه دادائیسیم، اکسپرسیونیسم سورئالیسم و... (ر.ک. سیدحسینی، ج ۱ و ۲، ۱۳۸۹)

شعر اعتراضی، شعری محتوایی است که هر چند در عصر معاصر شیوه های جدید را برای بیان برگزید اما آنچه در این شعر از ارزش والا برخوردار است محتوای شعر است که از روح تعهد و مسئولیت شاعر در برابر جامعه نشأت می گیرد هرچند که نوع بیان نیز در این نوع شعر حائز اهمیت است. «لوکاچ اهمیت شکل را در یک اثر هنری نادیده نمی گیرد. وی اشکال هنری را با شرایط اجتماعی معاصرشان مرتبط می کند. او استدلال می کند که اشکال هنری، محصول موقعیت های خاص اجتماعی هستند». (راورداد، ۱۳۸۲: ۷۰)